Pedagógiai Lexikon, javított változat:Nemzetiségi oktatás története Magyarországon

a nemzetiségi csoportokoktatásának története 1. a kisebbséghez tartozó személy egyéni lehetőségei és 2. a nemzetiség mint közösség szempontjából vizsgálandó. - 1.A XIX. sz. legfontosabb kérdése az volt, hogyan tud az egyén írni-olvasni megtanulni, és ezáltal a polg.-i társ.-ba beilleszkedni. A polgárosodás kezdetekor a m.-oknál-németeknél jóval alacsonyabb műveltséggel/írástudással bíró nemzetiségek körében a növekedés nagyságrendje jóval meghaladja a m.-okra és németekre jellemző trendet. A három legalacsonyabbról induló populáció: a román, a rutén és a szerb népek körében az időszak végéig megháromszorozódott az írni-olvasni tudók aránya. (Köztes helyet foglaltak el a horvátok és a szlovákok.)Az egyes nemzetiségek alfabetizációja 1880 1890 19001910 magyar 44,7 53,6 6167,1 német 57,0 63,0 67,970,7 szlovák 32,0 43,2 50,158,1 román 9,2 14,1 20,028,2 rutén 7,2 9,7 14,522,2 horvát 26,0 42,4 52,862,5 szerb 18,9 30,9 41,551,3 egyéb 27,0 33,9 43,244,5A románoknál, a ruténeknél a növekedés üteme fokozódik, azaz a növekedéssel együtt járó term.-es lassulást bőven ellensúlyozni tudja az e területeken kiépülő isk.-hálózat, illetve hogy a fejlődés a munkaerőpiacon még a legelhanyagoltabb területen is értékeli az írástudást. (A románlakta területeken az iparosítás ez a munkaerő-piaci erő, a mérhetetlen szegénységben élő rutén nép körében pedig a századforduló előtt indulnak meg a kormányzati forrásokra és a Földművelésügyi Min. szakapparátusára támaszkodó mezőgazdaság korszerűsítési törekvései.)Mo. legelmaradottabb területei és legisk.-zatlanabb népei számára a Monarchia tehát még utolsó évtizedeiben is növekvő ütemben nyújtott isk.-zási lehetőségeket. Az egyén, az áll.-polgár oldaláról vizsgálva a kérdést a legalacsonyabb társ.-csoportokhoz tartozók számára a Monarchia népok.-i rendszere nemzetiségtől függetlenül kínálta fel a polg. társ.-ba való beilleszkedés legfontosabb feltételét, az írás-olvasás megtanulásának lehetőségét.A középisk.-zási esélyeket vizsgálva megállapítható, hogy míg az alfabetizmus tekintetében a németek még a századfordulón is „jobban álltak”, mint a m.-ok, addig a középoszt.-osodás feltétele szempontjából a m.-ok egyértelműen vezetnek. A többi nemzetiség jelentős mértékben elmarad a m.-ságtól és a németségtől. A m. tanulók már 1870-ben is a gimn.-i hallgatók háromnegyedét adták, arányuk 1910-re túlhaladja a 80 százalékot. A román középoszt. láthatóan erősebben tartja az isk.-zási versenyt, mint a többi nemzetiség. 1900 és 1910 között már nem hanyatlik tovább a román tanulók aránya. Ennek az az oka, hogy a századfordulótól megerősödik a nem asszimilálódó erdélyi román burzsoázia, mely gimn.-ba küldi fiait.A m. nemzetiségűek arányának növekedését zömmel az adja, hogy Mo. zsidóságának nagy része ezekben az évtizedekben németből m. nemzetiségűvé válik. A legtanultabbak a nem m. értelmiségen belül - kivétel term.-esen a

németség, hiszen a németek között nagy számban találhatók bevándorolt műszaki értelmiségiek - a tanítók és a lelkészek. Figyelemre méltó, hogy a nemzetiségi értelmiség igen kis százaléka merészkedik csak az ún. szabad értelmiségi, félértelmiségi foglalkozások mezejére. A nemzetiségiek a tanítói és lelkészi végzettségek-állások mellett a közigazgatási állásokat és az egyházi szolgálathoz kötődő tisztviselői pozíciókat preferálják - egyetlen kivétel a román ügyvédek magas aránya. A nemzetiségi értelmiség ezen összetételéből következik, hogy identitását meghatározó módon az isk., az egyház segítségével őrzi. A nemzetiségi tudatformálók mentálisan és egzisztenciálisan felekezetekhez és a felekezetek által fenntartott isk.-rendszerhez kötődnek - így nem csoda, hogy kritikájuk csak kismértékben fejezte ki a nemzetiségek polgárosodásának valódi igényeit.